

УДК 130.2+141.201

А.О. Вусатюк

СОЦІАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ У ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України

Анотація. У статті досліджені поняття, типологія, функції соціальної пам'яті, а також значення художніх та історичних образів у формуванні феномену соціокультурної пам'яті. Проаналізована взаємодія соціальної пам'яті з процесом культурної глобалізації.

Ключові слова: соціальна пам'ять, культурна пам'ять, глобалізація, комп'ютеризація, переписування історії.

Вступ

Концепт пам'яті займає величезну нішу в історії людства. І хоча проблему пам'яті у якості філософського питання розглядав ще Августин Аврелій у своїй «Сповіді», все ж таки до кінця XIX ст. пам'ять досліджувалася, за рідкісним винятком, більше «зсередини», тобто як власне запам'ятовування. Ф. Ніцше у своїй праці «Несвоєчасні роздуми: Про користь та шкоду історії про життя» описує проблему забуття, як те, без чого неможливим є щастя. Людина може жити без спогадів, тобто не історично, але жити без забуття вона не може: «Існує такий ступінь безсоння, постійного пережовування жуйки, такий ступінь розвитку історичного почуття, який тягне за собою величезний збиток для всього живого і зрештою приводить його до загибелі, чи буде то окрема людина, або народ, або культура» [1, с. 9]. Надмірне історичне почуття народу «... не зберігає, а бальзамує життя» [там само, с. 31] і заважає з'являтися всьому новому. Отже, на думку Ф. Ніцше, втрачається здібність творити щось нове. Е. Ренан у доповіді «Що таке нація?», прочитаній у Сорбонні у 1882 р. піднімав питання щодо об'єднуючого принципу для французів. І цей принцип він бачив у нації, яка складається з двох компонентів, де «...одна – в минулому, інша – в майбутньому. Одна – це загальне володіння багатомасштабною спадщиною спогадів, інша – загальна угода, бажання жити разом, продовжувати спільно користуватися нерозділеним спадком, що їм дістався» [2].

Отже, поступово актуалізується пам'ять як феномен соціально-історичного буття народів та, відповідно, – і як проблема соціально-філософського пізнання.

Аналіз досліджень і публікацій

У сучасному українському науковому дискурсі питання соціальної пам'яті висвітлюються у працях таких дослідників, як О. Біличенко, Н. Вакуріна, С. Возняк, Г. Дьяковська, Л. Зашкільняк, Ю. Зерній, А. Киридон, Г. Коньшина, М. Кулик, О. Лойко, Т. Ліщук-Торчинська, Л. Мазур, Ю. Мекаєва, Е. Позднякова-Кирбят'єва, О. Ткаченко, Т. Хітрова та ін. Вперше поняття «колективна пам'ять» з'являється в однойменній монографії французького соціолога М. Хальбвакса, який у своїх працях робив акцент на тому, що пам'ять не є чисто індивідуальним процесом збереження та обробки отриманих людиною уявлень, а є феноменом, що доволі сильно залежить від суспільства. М. Хальбвас виділяє два типи пам'яті. Перший тип – індивідуальна або внутрішня пам'ять, яка ґрунтується на спогадах певної людини, є особистісною і обмеженою часовими рамками. Саме цей тип пам'яті на той час вже активно досліджувався у психології.

Окрім нього, М. Хальбвас наголошує на необхідності виокремлення другого типу пам'яті, яка виходить за рамки особистісної свідомості, – колективної пам'яті [див.: 3, с. 2].

Вчений використовує поняття «соціальна рамка пам'яті» для того, щоб відділити індивідуальну і колективну пам'ять. Людина будує власні спогади на основі соціально-меморіального каркасу – певних загальноприйнятих у суспільстві положень, санкціонованих соціальною групою. Причому, дана реконструкція відбувається за моделлю нинішнього, а не минулого суспільства. Також М. Хальбвас виділяє феномени історичної та соціальної пам'яті, вказуючи на те, що історична пам'ять починається тоді, коли помирають останні свідки подій. Стосовно соціальної пам'яті можна стверджувати, що даний феномен розглядається в різноманітних аспектах, таких як виховання, освіта, соціально-комунікаційні процеси, художньо-творчі, духовно-культурні практики, але практично немає досліджень щодо зв'язку феномену соціальної пам'яті з характерним для історичного сьогодення процесом глобалізації. Цю прогалину маємо подолати.

Постановка завдання

Сучасний світ перебуває в умовах складної, багатоконтентної трансформації, де наймасштабнішим світовим трансформаційним процесом є глобалізація. При цьому у сучасному суспільстві більш пріоритетними вважаються зміни у соціально-економічній та соціально-політичній сферах, тоді як значення культурної і духовної трансформації відходять на другий план. Також нині активно відбувається процес комп'ютеризації, що сприяє швидкому обміну інформацією по всьому світі. Отже, інформація постає одним із стовпів, на якому тримається і розвивається сучасний світ. Але неконтрольоване кількісне зростання інформації стає загрозою для людини через рівень її якості. У цьому контексті відбувається нівелювання значення соціальної пам'яті – як досвіду-інформації, накопиченої минулими поколіннями, що призводить до втрати зв'язків між поколіннями, а отже, – до нищення культури як фундаментальної основи життя будь-якого народу. Звідси метою статті є розкриття особливостей та ролі соціальної пам'яті у часи глобалізації та комп'ютеризації сучасного суспільства.

Основна частина

У пам'яті суспільства перш за все залишаються яскраві, емоційно забарвлені події, які зачіпають етичні та естетичні моменти. Від ступеня яскравості емоцій, які пережив соціум під впливом цих подій, залежить і те, наскільки сильно та довго дана подія викарбується у соціальній пам'яті. Наприклад, до

таких подій можна віднести громадянські, світові війни, голодомори і т.п. Оціночні судження та емоційні відгуки на дані події дозволяють ідентифікувати приналежність особи до певної соціальної групи. У дискурсі щодо пам'яті варто звернути увагу й на проблему культурної пам'яті, яка визначає традиції, культи і обряди, що мають під собою міфологічне підґрунтя. Це поняття ввів до наукового обігу Я. Ассман у роботі «Культурна пам'ять» [4]. Традиції несуть у собі культурну пам'ять народів, тому їх руйнація буде означати забуття і безпам'ятство.

Період глобалізації відзначається значним розширенням рамок соціальної пам'яті і навіть розмиванням культурних та соціальних рамок між різними суспільствами. У таких умовах соціальна пам'ять певних народів зазнає значного тиску з боку культурної глобалізації та, по суті, являє собою суспільно-етнічну протидію культурній експансії. В рамках такого протиборства посилюються і функції соціальної пам'яті, яка захищає духовно-культурне надбання минулих поколінь, передусім пам'ять – культурну та історичну. Соціальна пам'ять народів, окрім подій власної історії, охоплює і значні міжнародні події, такі (якщо зважити на теперішній час) як війни на Близькому Сході, вплив біженців у Європу, міжнародний тероризм тощо. На такому фоні яскравих світових подій власна історична спадщина може поступово втратити своє значення. Отже, культурна глобалізація є небезпечною для народів, які не здатні захистити пам'ять про власне минуле. Без постійної актуалізації державою історії відбуватиметься втрата соціальної пам'яті у цілих народів. А поза культурною пам'яттю конкретних народів, поза емоційною (а також і раціональною, критичною) оцінкою подій історичного минулого, є небезпека втрати суспільними спільнотами свого «стрижня», фундаментальних основ національно-своєрідного культурного буття, що може привести до серйозного збитку – нездатності бути самостійним суб'єктом історії. Хоча, звісно, повне культурне забуття є можливим лише при знищенні останнього представника даної культури, носія менталітету. Соціальна пам'ять сприяє забезпеченню спадковості у суспільстві і зв'язку між різними поколіннями, передаючи певний тип світогляду та комплекс моральних цінностей.

Соціальна пам'ять виконує у суспільстві низку функцій, без яких воно не може гармонійно розвиватися. Основною функцією соціальної пам'яті в добу глобалізації стає її здатність до об'єднання населення спільною історією, базовими спогадами, притаманними конкретному етносу, нації. Соціальна пам'ять дозволяє відділити «своїх» від «чужих» і сприяє збереженню і подальшій передачі етичних цінностей та традицій майбутнім поколінням, тобто забезпечує спадкоємність поколінь. Соціальна пам'ять дозволяє ідентифікувати соціокультурну приналежність індивіда за його ставленням до певних подій, виконує комунікаційну функцію, забезпечуючи зв'язок завдяки загальноприйнятим символам і знакам. Сформовані історією суспільства, збережені у соціальній пам'яті народу яскраві образи героїв-предків, з одного боку, мобілізують народ на подолання перепон у скрутні часи, на гідну відповідь на

історичні виклики, а з іншого – є прикладом для нових поколінь, тобто виконують виховну функцію.

Великого значення для культурної пам'яті набувають народні казки, які несуть у собі мудрість далеких предків. У казках присутні символічні описи давніх ритуалів, повір'їв, піднімаються моральні проблеми. Не можна не зазначити, що важливе місце у соціальній пам'яті займають образи героїв класичної художньої літератури та художніх фільмів, що перетворюються на усталені соціальні типи, які демонструють характерні моделі соціальної поведінки. Такі традиційні культурні архетипи, що виступають поведінковими зразками (нормами), можуть служити як позитивним, так і негативним прикладом для виховання майбутніх поколінь. Через ознайомлення з книгами, фільмами відбувається залучення молоді до традиційних цінностей, адже цими культурними доробками цікавилися й представники минулих поколінь. За допомогою таких творів створюється об'єднуючий ланцюг між поколіннями, тобто тими, хто діяв, діє та буде діяти. Але у цьому процесі ціннісного «єднання» поколінь зараз можна спостерігати й серйозну соціальну проблему, яку можна позначити як культурний розрив між поколіннями. Йдеться, зокрема, про те, що існує чималий масив мистецьких доробків (особливо це стосується класичних творів, наприклад, XIX ст.), які вже не є актуальними для сьогодення. Запропоновані в них шляхи вирішення антропологічних проблем не задовольняють уже сучасну людину, яка живе у принципово інших умовах – комп'ютерних технологій, глобалізації тощо. Отже, таке духовне розшарування призводить до розриву зв'язків між поколіннями.

Окрім художніх образів, в історичній свідомості людства закарбовані й образи реальних історичних персонажів або подій. Незалежно від їхньої історичної реальності, ці образи та події можуть змінювати своє значення на різних етапах історії, підпорядковуючись, наприклад, певним ідеологіям. Ті ж самі події чи історичні діячі під впливом панівного світогляду нерідко можуть оцінюватися діаметрально протилежно; увага може загострюватися на тій чи іншій якості героя. Наприклад, Ф. Шенк показує, як змінювалося ставлення до Олександра Невського протягом 800 років: у дореволюційні часи його вшановували в якості православного святого, у радянську епоху – як великого героя і полководця, а у сучасній Росії він постає як фігура колективної самоідентифікації: «... створюваний кожним угрупованням образ "власного" минулого дозволяє зробити висновки про співвіднесені з цим образом концепти колективної ідентичності» [5, с. 10].

Отже, соціальна пам'ять об'єднує людей навколо єдиного історичного минулого, укріплюючи їхній психологічний стан і формуючи етичні та естетичні уявлення. Соціальна пам'ять виконує гносеологічну функцію, дозволяє зберегти, використати, передавати досвід минулого від покоління до покоління. Вона забезпечує цілісність розвитку як великих, так і малих соціальних груп, зберігає культуру народів.

Культурна глобалізація останніх десятиліть притаманна перш за все «комп'ютеризованому» населенню і характеризується доступністю інформації з

усього світу. За умови, що у якійсь соціальній групі є важливим знати певну інформацію, індивід буде шукати її на всіх доступних ресурсах і конструювати своє світорозуміння відповідно до тих джерел, яким він та його соціальна група довіряють. У такому випадку працює комунікативна пам'ять, яка «...охоплює спогади, які людина поділяє зі своїми сучасниками. Типовий випадок – пам'ять поколінь» [4, с. 52]. За відсутності значення для індивіда/групи історії (сучасної, або більш давньої) – комп'ютеризація буде сприяти лише запам'ятовуванню розважального контенту. Останній займатиме місце у соціальній пам'яті, витісняючи більш вагомий історичні дані.

Через комп'ютеризацію сучасного покоління і якісно відмінні варіанти сприймання інформації між поколіннями, відбувається додаткова втрата пластів соціальної пам'яті. Це пов'язано з тим, що інформація у комп'ютерному світі відрізняється від книжково-газетно-телевізійної. Інформації стає більше, але мозок не завжди здатний відділити важливе від неважливого. До того ж, у першу чергу, відбувається запам'ятовування матеріалу/інформації, яка необхідна для спілкування у тих соціальних групах, до яких належить індивід. Тобто це є одним із варіантів соціалізації. Відповідно, спілкування зі старшим поколінням призводить до посилення тих блоків соціальної пам'яті, які притаманні цим поколінням. При спілкуванні з однолітками відбувається згадування/реконструкція взаємно важливих подій саме у межах цього покоління (першочергово). І вже далі, потім, залежно від ступеня важливості, виховання, державної ідеології та актуалізації (природної чи штучної) – реконструкція подій, що виходять за рамки власного емпіричного досліджу.

Окрім наведених вище функцій соціальної пам'яті, вона виконує також захисну функцію, змушуючи з пересторогою ставитися до «чужих» – тих, хто не ідентифікується як «свій». Цей механізм самозахисту з'явився ще у доісторичні часи і є одним із проявів інстинкту самозбереження. Тому у народів зі специфічною, порівняно з іншими народами, культурою і звичками нерідко виробляється вороже, агресивне ставлення до всього «чужого», передусім через прагнення захистити власну самобутність. У наші дні така агресія спостерігається в основному у країнах з низьким рівнем життя й освіти та з посиленим традиціоналізмом. Натомість, країни з високим рівнем життя зазвичай демонструють високий рівень толерантності. Так, у США, країнах Європи та інших високорозвинених державах людей привачують до ідеологічного плюралізму й мультикультуралізму (хоча не обходиться і без критики цього принципу), культивують доброзичливе ставлення до «іншого». Навіть саме почуття «іншого» поступово приглушується, а «лінія» між своїми і чужими поступово розмивається під впливом культурної глобалізації.

Однак останні події у Європі – лавиноподібний потік біженців із країн Близького Сходу нашттовують на думку про скоріше тимчасову тенденцію до такої доброзичливості, тонким пластом нашаровану владними структурами європейських держав. Офіційна влада і ЗМІ замовчують справжню ситуацію і рівень

проблеми з біженцями, а будь-який негативний вислів проти мігрантів прирівнюється до расизму. Окрім того, силові структури не втручаються у справи з біженцями, які за своїм статусом отримують більше прав, ніж громадяни країн Європи. У своїй більшості європейське населення звикло довіряти питання соціальної безпеки у руки поліції, яка оперативна і якісно розв'язувала проблемні ситуації. До того ж, останні покоління виховувалися у душі толерантності, тобто принципу, який є підставою не стільки доброзичливості як моральної цінності, скільки байдужості. Зазначимо також, що у своїй більшості населення Європи є або секуляризованим, або ж помірковано християнським, тому дії біженців, вихованих у мусульманських традиціях, викликають у європейців нерозуміння, незнання того, як поводити себе у конфліктних ситуаціях.

Зрозуміло, що за таких новітніх історичних обставин захисні механізми соціальної пам'яті притуплюються. Легко передбачити, що занадто сильний потік біженців з ісламських країн призведе до того, що їхнє скупчення у європейських країнах спричинить високу концентрацію представників мусульманської культури. Причому вже зараз можна побачити тенденцію небажання емігрантів асимілюватися, освоювати культуру країн, які їх приймають, що згодом не може не створити ситуації «зіткнення» культур, цивілізаційних конфліктів. Отже, проблеми подолання соціальної агресії, релігійної нетерпимості, зіткнення культурних традицій знов постають як виклики сучасному світові, що все динамічніше глобалізується. Міркування щодо цих проблем зараз уже можна знайти у зарубіжній періодиці, до аналізу якої й звернемось. Піднімаються питання, пов'язані з відчутним у 2015 р. посиленням напруги у європейських суспільствах через неконтрольований наплив біженців. Так, Джан Мікалессин у своїй статті «Italia a rischio per i jihadisti di ritorno» («Існує ризик повернення джихадистів в Італію») в «Il Giornale» вказує на загрозу того, що разом із біженцями до Європи можуть пройти і терористи ІГІЛ. Ситуація порівнюється з подіями, що відбувалися у 90-х роках ХХ ст., коли така ж байдужість відкрила двері до Європи для Аль-Каїди [див.: 6]. А у статті «Європа у круговерті втрат» («Cumhuriyet», Туреччина) наголошується на тому, що відчутна маса європейського населення недоброзичливо і негостинно ставиться до мігрантів [див.: 7]. Зазначимо також, що ще з жовтня 2014 р. рух ПЕГІДА (Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу) почав проводити свої акції на вулицях європейських міст. Багатотисячні марші у містах Німеччини, Франції, Великобританії та Італії свідчать про зростаюче обурення серед народів Європи. Зокрема, «Австрійська партія свободи» відкрито виступає за посилення міграційного законодавства в країні і має широку підтримку серед населення. Більш того, почастишали випадки нападів і підпалів гуртожитків для біженців. Така зміна настроїв у народі свідчить про загальну нестабільність суспільства, в основі якого покладені ідеї толерантності та мультикультуралізму. На нашу думку, означені вище соціальні процеси, як ніколи, актуалізують тему розуміння культури саме кризь феномен соціальної пам'яті.

Соціальна пам'ять є вкрай неоднозначним феноменом, який не можна остаточно віднести до позитивних або негативних явищ. Адже збереження і передача традицій часто призводить до традиціоналізму, до небажання сприймати щось нове і змінювати вже знайомий і звичний уклад життя. Розподіл на «своїх» і «чужих» може призвести до неконтрольованого розвитку крайніх радикальних ідеологій, націоналізму, расизму тощо. Також однією з проблем можна визначити етичну складову даного питання, тобто, що слід приймати як «добро», яке варто передавати нащадкам, а що потрібно вважати «злом», навчаючи нащадків способам його відторгнення. Соціальна пам'ять може ставати й руйнівною для держав. Особливо ця небезпека характерна для тих суспільств, які розділені за етнічним принципом або частини яких мають різну історію та відповідно – різну соціокультурну пам'ять, що несе в собі різну культуру, менталітет, а подекуди й релігію. Конфлікти, засновані на цьому різноманітному ґрунті, буквально можуть розривати країни зсередини, заважаючи утворенню гармонійного громадянського суспільства. В такому випадку єдино можливим способом вирішення внутрішніх суперечностей суспільств, подолання конфліктів, що створюються в межах не єдиної соціальної пам'яті, має стати культура діалогу, філософія комунікативної раціональності, що розробляється такими сучасними мислителями як Ю. Габермас, О. Гьоффе, Г. Йонас, Ем. Левінас та ін.

Також у світі, що глобалізується, гармонізувати численні суперечності власне самих суспільств та суперечності, що мають місце у відносинах між різними цивілізаційними регіонами та різними культурними традиціями, можна на підставі культивування *цілісної* пам'яті, що не слугує тимчасовим політичним інтересам, а представляє собою принаймні збереження реального контексту історичних подій. Вмотивувати ідею цілісної пам'яті як цінності, що відповідає інтересам глобалізованого світу, могла б, на нашу думку, певна міжнародна декларація, яка б сприяла становленню принципово іншого процесу глобалізації, орієнтованого не на інтереси транснаціональних корпорацій та окремих політичних еліт, а на діалог культур, народів, регіонів, де одне доповнює інше, не заступаючи його місце. Але поки що більш усталено діє принцип втручання у соціальну пам'ять народів через процес переписування історії заради нав'язування певної світоглядної позиції. Прикладом цього може бути Празька декларація від 3 липня 2008 р., ініціатором якої був тодішній Чеський уряд [див.: 8]. Наслідком такого ставлення до історії може бути лише протилежний пам'ятуванню процес забуття. Звідси, не дивно, що згідно із соціальним опитуванням, проведеним компанією SCM Research з 20 березня по 9 квітня 2015 р. у Великобританії, Німеччині та Франції, лише 13% респондентів вважають, що провідна роль у звільненні Європи належала радянській армії [див.: 9]. При цьому, у Франції та Німеччині більшість респондентів назвала головним визволителем Європи від нацизму США. Отже, за сучасних умов глобалізації світу дискурс щодо соціальної пам'яті потребує постійної ретельної уваги з боку науковців та має у подаль-

шому розроблятися, зокрема, в аспекті аналізу пам'яті як цілісного феномену, що потребує зважання на історичну реальність, критичну оцінку можливих її перетлумачень, на вироблення цивілізованого підходу до оцінок історичних подій.

Висновки

1. Соціальна пам'ять є невід'ємною складовою будь-якої соціальної групи. Вона містить у собі історичний досвід багатьох поколінь, культуру і традиції народів. Для нащадків культура власного народу є невичерпним джерелом знань і народної мудрості, а також системою ціннісних орієнтирів та моральних настанов.

2. Під впливом глобалізації відбувається значне розширення рамок соціальної пам'яті, що може призвести до втрати значення для народу власної історичної спадщини. Основним завданням соціальної пам'яті в епоху глобалізації стає захист унікальності народу, його культурної пам'яті, і протидія експансії культурної глобалізації.

3. Народні казки, вітчизняна художня література і фільми є комплексом унікальних для кожного народу образів, традиційних культурних архетипів, носіями унікального національного менталітету. Вони є об'єднуючим ланцюгом між поколіннями. Сучасна комп'ютеризація дає необмежений доступ до величезного масиву мас-медіа продукції, який провокує розрив зв'язків між поколіннями, що призводить до втрати народами власної культурної унікальності.

4. Соціальна пам'ять виконує захисну функцію, відділяючи, насамперед за культурними традиціями, «своїх» від «чужих». Мультикультуралізм, толерантність та релігійна терпимість як етичні принципи не спрацьовують нині як ефективні принципи соціального облаштування суспільств. Впровадження цих принципів позитивно спрацьовує лише в економічно розвинених суспільствах, із високим рівнем задоволення матеріальних та культурних потреб населення. Але такі суспільства втрачають здатність до збереження власної духовно-культурної ідентичності через розмивання лінії між «своїм» і «чужим», що робить їх вразливими для інших, більш традиційних, експансіоністські орієнтованих культур.

Список літератури

1. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни. Сумерки кумиров, или Как философствовать молотом. О философах. Об истине и лжи во вненравственном смысле / Ф. Ницше. – Минск: Харвест, 2003. – 384 с.
2. Ренан Э. Что такое нация? Доклад, прочитанный в Сорбонне 11-го марта 1882 года [Электронный ресурс] / Э. Ренан – Режим доступа: http://hrono.ru/statii/2006/renan_naci.php.
3. Halbwachs M. La mémoire collective : Ouvrage posthume publié / Maurice Halbwachs. – Paris : Presses Universitaires de France, 1950. – 170 p.
4. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман. – М: Языки славянской культуры, 2004. – 368 с.
5. Шенк Ф. Б. Александр Невский в русской культурной памяти: святой, правитель, национальный герой (1263-2000) / Ф. Б. Шенк. – М: Новое литературное обозрение, 2007. – 592 с.
6. Micalessin G. Italia a rischio per i jihadisti di ritorno [Электронный ресурс] / Gian Micalessin – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ilgiornale.it/news/politica/italia-rischio-i-jihadisti-ritorno-1167996.html>.

7. Cerrahoglu N. Kayıp Avrupa'nın peşinde [Електронний ресурс] / Nilgün Cerrahoglu // Cumhuriyet – Режим доступу: <http://inosmi.ru/europe/20150910/230205174.html>.

8. Prague Declaration on European Conscience and Communism [Електронний ресурс] // Prague, Senate of the

Parliament of the Czech Republic. – 2008. – Режим доступу: <http://www.praguedeclaration.eu/>.

9. Европейцы не знают, кто сыграл ключевую роль в освобождении Европы во Второй мировой войне [Електронний ресурс] // РИА Новости Украина – Режим доступу: http://rian.com.ua/world_news/20150428/366799423.html.

A. Vusatiuk

СОЦИАЛЬНАЯ ПАМЯТЬ В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследовано понятие, типология, функции социальной памяти, а также значение художественных и исторических образов в формировании феномена социокультурной памяти. Проанализировано взаимодействие социальной памяти с процессом культурной глобализации. Сделан вывод о недопустимости разрушения социальной памяти как основания исторического бытия.

Ключевые слова: социальная память, культурная память, глобализация, компьютеризация, переписывание истории.

A. Vusatiuk

SOCIAL MEMORY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

In the article investigated the concept, typology, function of social memory and the importance of artistic and historical images in the formation of the phenomenon of social and cultural memory. Analyzed the interaction of social memory with the process of cultural globalization. It is concluded that the inadmissibility of the destruction of social memory as the basis of historical existence.

Keywords: social memory, cultural memory, globalization, computerization, rewriting history.

УДК 130.2 (045)

О.І. Кравченко

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ МІСТА ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

Навчально-науковий Гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету

Анотація. У статті здійснюються культурно-історичне осмислення міста як феномену культури через аналіз його соціальної динаміки.

Ключові слова: культура, цивілізація, місто, поліс, міська культура, комунікація, соціокультурна динаміка.

Вступ

Проблема міста є досить давньою та однією з досить важливих, оскільки поява міста ще в Античній цивілізації породила нові форми відносин між людьми, нові види комунікації як матеріального, так і духовного порядку. Поява міста сприяла локалізації різних спільнот і пошуків засобів захисту від зовнішнього світу. Міська територія огорожує себе фортецею, а це, в свою чергу, змінює спосіб життя людей у місті. Будівництво житла, поділ на різні зони, забезпечення життєдіяльності людей, що проживають у місті, їхнього побуту, дозвілля, формування нових відносин із зовнішнім світом вимагають подальшого розвитку, сприяють появі нових феноменів міської культури, що відрізняє місто від села, яке є відкритим зовнішньому світу. Отже, життєдіяльність міста є досить динамічним культурним процесом, що піддається трансформаціям і вимагає перманентного переосмислення цього феномену.

Місто ХХІ століття загалом має свою специфіку як культурний феномен у різних кутках земної кулі. Процеси глобалізації, що посилюються інформатизацією світового соціуму, яка пронизує усі його сфери, призводить до трансформації міської культури. Виявлення культурно-історичних витоків становлення міста дозволить окреслити особливості традицій розвитку міста, міської культури в майбутньому.

Аналіз досліджень і публікацій

Формування і функціонування міста як культурного феномену було предметом філософського дослідження ще з епохи Античності. Так у працях Платона, Арістотеля та інших мислителів Давньої

Греції аналізується життя полісу. Звернення до проблем полісу є характерним і для шкіл софістів та стоїків. Марк Аврелій, Сенека, Антіфонт розглядали різні аспекти міського життя. Ціцерон, Квінтіліан вважали, що зв'язок людини з містом є визначальною умовою його цивілізованості і характеризує його розвиток. Концепцію ідеального міста в Середньовіччі розробляли Блаженний Августин і Фома Аквінський. Особливе місце проблема функціонування міста займає у творчості мислителів і митців доби Відродження: Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Миколи Кузанського, Нікколо Макіавеллі, Миколи Коперника. Т. Мор, Т. Компанелла, Ф. Бекон подавали свої утопічні соціальні проекти, в яких розглядалися проблеми міста в Новий час. Розуміння міста як спільноти свободних рівноправних людей, що мають свою землю, міський центр, знайшло відображення у творах Л. Мамфорда, К.Лінча, М.Вебера та інших. У ХХ столітті ця проблема поставала у філософських та культурологічних концепціях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників.

Постановка завдання

Метою даної статті є виявлення культурно-історичних витоків становлення та розвитку міста в різні історичні епохи.

Основна частина

Оскільки перші міста (поліси) виникли ще на території Давньої Греції, то філософське осмислення цього нового феномену суспільного життя почалося саме у давньогрецькій філософії. Платон і Арістотель підкреслювали можливість реального життя для греків тільки в рамках полісу. Вони ретельно обґрунто-